

สรุป Executive summary

ถอดบทเรียนการพัฒนามาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคดีเด่น ของโรงพยาบาลปราสาท จังหวัดสุรินทร์

บทสรุปผู้บริหาร

โรงพยาบาลปราสาทเป็นโรงพยาบาลขนาด 90 เตียง มีจำนวนผู้ป่วยที่มาใช้บริการในแผนกผู้ป่วยนอกจำนวนมาก ไม่มีจุดคัดแยกผู้ป่วยที่มีอาการสงสัยวัณโรคและไม่มีคลินิกวัณโรคเฉพาะ จัดระบบบริการแบบขึ้นทะเบียนที่โรงพยาบาลและส่งต่อผู้ป่วยไปรับยาต่อที่สถานีอนามัย ใกล้เคียง พบว่าผู้ป่วยส่วนใหญ่ไม่ไปรับยาตามนัดและไม่มีระบบการติดตามการรักษาที่ชัดเจน ทำให้ผู้ป่วยขาดยาสูงมาก อัตราการรักษาหายขาด (Cure rate) ต่ำกว่าเกณฑ์มาก เพียงร้อยละ 60

ดังนั้นผู้บริหารและทีมสหวิชาชีพ เห็นความสำคัญของปัญหานี้ จึงได้วิเคราะห์ปัญหาและนำเสนอสถานการณ์วัณโรค พร้อมชี้เป้าให้คณะกรรมการ คปสอ. อสม. แกนนำชุมชน และ อปท.เห็นปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วม ในการร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน แก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนางานตามมาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคให้บรรลุตามตัวชี้วัดร่วมกัน โดยมีเป้าหมายอยากเห็นผู้ป่วยที่มีอาการสงสัยวัณโรคและผู้ป่วยวัณโรคเข้าถึงการบริการที่ได้มาตรฐานตามแผนงานวัณโรคแห่งชาติ (National Tuberculosis Program: NTP) อย่างเป็นระบบภายใต้การสนับสนุนของผู้บริหาร โดยกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจนและสนับสนุนงบประมาณ พร้อมจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนางานควบคุมวัณโรคในระดับอำเภอ ตำบล และมีการประชุมติดตามงานอย่างใกล้ชิด โดยมีกรวิเคราะห์สถานการณ์ และนำเสนอในเวที คปสอ. ทุกเดือน กำหนดผู้รับผิดชอบงานชัดเจน และต้องผ่านการอบรมหลักสูตรมาตรฐาน 2 คน ที่สามารถทำงานแทนกันได้ จัดตั้งทีมสหวิชาชีพ ได้แก่ แพทย์ อายุรแพทย์ กุมารแพทย์ เภสัชกร ชันสูตร TB Clinic AIDS Clinic เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบบริการ ระบบการคัดกรอง ระบบการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ (Infection Control: IC) ระบบการประกันคุณภาพงานชันสูตร ระบบการให้สุขศึกษา ระบบการให้คำปรึกษา ระบบการจัดการข้อมูลวัณโรคในโรงพยาบาล ระบบการส่งต่อผู้ป่วยและระบบการส่งต่อข้อมูลให้ สสอ. สอ. คู่มือต่อเนื่องในชุมชน ร่วมกับพัฒนาการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน อสม. อปท. เพื่อปรับแนวคิดและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เห็นเป็นปัญหาของตนเองที่ต้องดำเนินการและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อชุมชน โดยชุมชนเองส่งผลให้การพัฒนาบรรลุผ่านการประเมินมาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคในระดับ A

1. ความเป็นมาและสภาพปัญหาของโรงพยาบาลก่อนการพัฒนามาตรฐานสถานบริการ

โรงพยาบาลปราสาทเป็นโรงพยาบาลขนาด 90 เตียง มีจำนวนผู้ป่วยที่มาใช้บริการในแผนกผู้ป่วยนอกมีจำนวนมาก และปะปนกัน ไม่มีจุดคัดแยกผู้ป่วยที่มีอาการสงสัยวัณโรค ซึ่งวัณโรคเป็นโรคที่มีการแพร่กระจายเชื้อทางระบบทางเดินหายใจและไม่มีคลินิกวัณโรคเฉพาะ มีการจัดระบบบริการเป็นแบบขึ้นทะเบียนที่โรงพยาบาลและส่งต่อผู้ป่วยไปรับยาต่อที่สถานีอนามัยหรือ PCU ใกล้เคียง แต่ยังคงขาดการส่งกลับข้อมูลผู้ป่วยมาโรงพยาบาล ผลการรักษาพบว่ามีอัตราการรักษาหายขาด (Cure rate) ต่ำกว่าเกณฑ์มากเพียงร้อยละ 60 เกณฑ์ของประเทศร้อยละ 85 และ พบว่า มีแนวโน้มพบผู้ป่วยมากขึ้น ทำให้สงสัยว่าผู้ป่วยกินยาครบหรือไม่ เมื่อลงไปตรวจสอบที่สถานีอนามัย พบว่า มียาวัณโรคเหลือ มากกว่า 4 กระสอบ

จากการสอบถาม พบว่าผู้ป่วยส่วนใหญ่ไม่ไปรักษาตามนัด และสถานีนามัยก็ไม่มีระบบการติดตามการรักษาที่ชัดเจน ทำให้ผู้ป่วยขาดยาสูงมาก

ดังนั้นผู้บริหารและทีมสหวิชาชีพของโรงพยาบาล เห็นความสำคัญของปัญหานี้ว่าหากปล่อยไว้ต่อไปจะส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายของวัณโรค ปัญหาวัณโรคคือยาหลายขนานในชุมชน อาจทำให้บุคลากรในโรงพยาบาลติดเชื้อวัณโรคมากขึ้น จึงได้วิเคราะห์ปัญหาและนำเสนอสถานการณ์วัณโรค พร้อมชี้เป้าให้คณะกรรมการ คปสอ. สสอ. สอ. เห็นปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วม ในการร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน แก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนางานตามมาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคให้บรรลุตามตัวชี้วัดร่วมกัน ประกอบกับสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 นครราชสีมา ได้มีโครงการพัฒนามาตรฐานสถานบริการ ได้มาประเมินรอบแรกเพื่อพัฒนายกระดับ พบว่า ยังมีข้อที่โรงพยาบาลทุกแห่งในเขต 14 ไม่ผ่านมากที่สุดร้อยละ 75 ได้แก่ ข้อที่ 3.2 ผู้ป่วยวัณโรคเสมหะพบเชื้อทุกรายได้รับการกำกับการรับประทานยา โดย อย่างน้อยร้อยละ 50 ของพี่เลี้ยงต้องเป็นเจ้าของที่สาธารณสุขหรือ อาสาสมัครสาธารณสุข หรือแกนนำชุมชน สาเหตุจากการกำกับการกินยาโดยญาติเป็นส่วนใหญ่ โรงพยาบาลจึงมีแนวคิดต้องการพัฒนาให้เป็นต้นแบบในการดำเนินการให้ อสม. แกนนำชุมชน และ อปท. เข้ามามีส่วนร่วมในงานวัณโรคให้มากขึ้น เพื่อให้การพัฒนามาตรฐานสถานบริการ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทุกประการ

2. การมองภาพความสำเร็จ

โรงพยาบาลอยากเห็นผู้ป่วยที่มีอาการสงสัยวัณโรคและผู้ป่วยวัณโรคเข้าถึงการบริการที่ได้มาตรฐานตามแผนงานวัณโรคแห่งชาติอย่างเป็นระบบ โดยการมีส่วนร่วมของทีมสหวิชาชีพ เครือข่ายทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน แก้ไขปัญหา ร่วมเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ในการพัฒนาสนับสนุนงบประมาณต่างๆ ในการพัฒนาครั้งนี้ ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ดังนี้

2.1 ผู้ป่วยกินยาครบ และรักษาหายขาดเพิ่มขึ้น จนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 90 ของเขต 14 และร้อยละ 85 ของประเทศ

2.2 ผู้ป่วย New M⁺ ลดลงใน 5-10 ปี ช้างหน้า

2.3 ทีมงานเครือข่ายทุกภาคส่วนในชุมชนมีความเข้มแข็ง และเห็นความสำคัญของปัญหาและรู้สึกเป็นเจ้าของในการดำเนินงานควบคุมวัณโรคอย่างยั่งยืน

2.4 หน่วยงานท้องถิ่น เช่น อปท. อบต. กองทุนตำบล เห็นความสำคัญของปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของหลัก ในการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานควบคุมวัณโรคในชุมชนโดยชุมชน

3. การเริ่มต้นของกิจกรรม (วิธีคิด / การขับเคลื่อน)

ทีมแกนนำของโรงพยาบาลมองเห็นปัญหาและได้นำปัญหาไปนำเสนอให้ทีม คณะกรรมการบริหารของโรงพยาบาล คณะกรรมการบริหารของอำเภอ และ คปสอ. โดยนำเสนอสถานการณ์วัณโรค โดยใช้ Spot map ชี้ให้เห็นปัญหาวัณโรคในแต่ละตำบล และชักชวนให้มามีส่วนร่วมในการพัฒนางาน ประกอบกับกรมควบคุมโรค มีนโยบายพัฒนามาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคตามแผนงานวัณโรคแห่งชาติ (National Tuberculosis Program: NTP)

และจากการประเมินตนเองและการประเมินมาตรฐานสถานบริการรอบแรกโดยสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 นครราชสีมา พบว่า ยังมีข้อที่สถานบริการทุกแห่ง ยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินมาตรฐานสถานบริการตามตัวชี้วัดของกรมควบคุมโรค มากที่สุด ในเรื่องผู้ป่วยวัณโรคร้อยละ 50 ต้องได้รับการกำกับกำกับการกินยา โดยอสม. หรือแกนนำหรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเป็นปัญหาที่ท้าทายในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน และอปท. ในงานวัน โรคและสปสข. กำหนดให้มีการติดตามเยี่ยมบ้านผู้ป่วยตลอดการรักษาให้ครบ 12 ครั้ง ซึ่งเป็นภาระหนักของโรงพยาบาลและสถานีนอนามัยเนื่องจากมีภาระงานมาก จึงคิดหาผู้ที่ทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในเรื่องเหล่านี้ และมีความเชื่อว่า อสม. เป็นผู้ที่จะทำหน้าที่ได้หากได้รับการพัฒนา จึงเขียนแผนงานโครงการของงบประมาณสนับสนุนจากโรงพยาบาล และสปสข. ในการพัฒนามาตรฐานสถานบริการและพัฒนาศักยภาพ อสม. และอปท. ในการทำหน้าที่ค้นหา ดูแลรักษา กำกับกำกับการกินยา และติดตามเยี่ยมผู้ป่วยในชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนางานให้บรรลุตามตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมิน โดยดำเนินการร่วมกับ ผู้รับผิดชอบงานควบคุมโรคของสถานีนอนามัยที่มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ จัดทำหลักสูตรอบรม อสม. และ อปท. โดยคัดเลือก อสม.ที่มีความสมัครใจ มีความรับผิดชอบและเสียสละ มีเวลา มีความรู้ สามารถอ่านออกและเขียนได้ และมีใจรัก หมู่บ้านละ 1 คน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม และฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่สถานีนอนามัย เพื่อให้ อสม. และ อปท. ปรับแนวคิด ทักษะคติ และเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน จนเกิดความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ เข้ามาเป็นเจ้าภาพอย่างแท้จริง โดยพัฒนาคู่ขนานไปกับการพัฒนาระบบบริการในโรงพยาบาลตามมาตรฐานงานวัน โรคของแผนงานวัน โรคแห่งชาติ (National Tuberculosis Program: NTP)

ประกอบกับผู้บริหารเห็นความสำคัญ กำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน และสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา จัดตั้งให้การทำงานในรูปคณะกรรมการพัฒนางานควบคุมวัณโรคในระดับอำเภอ ตำบล มีการประชุมติดตามงานอย่างใกล้ชิด โดยมีการวิเคราะห์สถานการณ์ และนำเสนอในเวที คปสอ. ทุกเดือน กำหนดผู้รับผิดชอบงานชัดเจน และต้องผ่านการอบรมหลักสูตรมาตรฐาน 2 คน ที่สามารถทำงานแทนกันได้ จัดตั้งทีมสหวิชาชีพ ได้แก่ แพทย์ อายุรแพทย์ กุมารแพทย์ เภสัชกร ชันสูตร TB Clinic AIDS Clinic เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานในรูปทีมสหวิชาชีพในการพัฒนาระบบบริการ ระบบการคัดกรอง ระบบการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ (Infection Control: IC) ระบบการประกันคุณภาพงานชันสูตร ระบบการให้สุขศึกษา ระบบการให้คำปรึกษา ระบบการจัดการข้อมูลวัณโรคในโรงพยาบาล ระบบการส่งต่อผู้ป่วยและระบบการส่งต่อข้อมูลให้ สสอ. สอ. ดูแลต่อเนื่องในชุมชน ร่วมกับพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนให้สามารถดำเนินงานควบคุมวัณโรคในชุมชน ในการค้นหา ดูแลรักษา กำกับกำกับการกินยา ติดตามเยี่ยมผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องในชุมชน เพื่อพัฒนามาตรฐานสถานบริการให้ผ่านระดับ A

4. ปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมา และแนวทางแก้ไขอย่างไร

1. ขาดทักษะในการเขียนโครงการเพื่อขอรับสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนตำบลในการดำเนินงานควบคุมวัณโรคในชุมชน แนวทางแก้ไข คือ โรงพยาบาลวิเคราะห์สถานการณ์ ชี้นำ ให้ข้อเสนอแนะ ให้ อปท. เห็นความสำคัญของปัญหา และเห็นเป็นปัญหาของอบต. ที่ต้องสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน ไม่ใช่บทบาทหน้าที่ของโรงพยาบาลเท่านั้น

2. หลักสูตรอบรม อปท. และ อสม. ยังขาดการประเมินผลที่ชัดเจน ภายหลังจากอบรม ควรมีการติดตามว่า ภายหลังจากอบรม อสม. สามารถดำเนินการได้ถูกต้องหรือไม่ อย่างไร พร้อม ให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานได้ถูกต้อง

5. ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนามาตรฐานสถานบริการ

1. ผู้บริหารทุกระดับตั้งแต่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ผู้บริหารของโรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ให้ความสำคัญกำหนดเป็นนโยบายหลักและกำหนดเป็นตัวชี้วัดในการประเมินผลงานของบุคลากรรายบุคคล และสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ และผู้บริหารให้ความสำคัญในการประชุมติดตามความก้าวหน้าของงานวัน โรคทุกเดือนในเวทีประชุม คปสอ. โดยให้มีการนำเสนอผลงานเพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรค เพื่อวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2. มีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนางานควบคุมวัณ โรคระดับอำเภอ ตำบล (Mr.TB) เพื่อวางแผนดำเนินการร่วมกันในอันที่จะพัฒนางานไปสู่ความสำเร็จ

3. ทีมสหวิชาชีพได้แก่ แพทย์ พยาบาล ชันสูตร เกษษกร และเจ้าหน้าที่ทุกคนในโรงพยาบาลเห็นความสำคัญ และประโยชน์การพัฒนาจึงให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระบบบริการตามมาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคตามแผนงานวัณโรคแห่งชาติ (NTP) เพื่อให้เกิดการบริการที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน ส่งผลให้ประชาชนเข้าถึงการบริการที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้อัตราสำเร็จการรักษาเพิ่มขึ้น และลดอัตราการป่วยเป็นวัณ โรคของบุคลากรในโรงพยาบาล

4. มีระบบบริการตามมาตรฐานที่ชัดเจน ทำให้บุคลากรอื่นสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามมาตรฐานสากล

5. เจ้าหน้าที่ที่มีความจริงใจต่อเครือข่าย มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ ดูแลกันด้วยใจ และมีความจริงใจต่อเครือข่าย ส่งผลให้เครือข่ายรู้สึกอยากแบ่งปันให้ผู้อื่นบ้างจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

7. เครือข่ายทุกภาคส่วนมีความเข้มแข็ง และเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง และอยากร่วมพัฒนา อปท. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และยั่งยืน

8. มีคลื่นวิทยุชุมชนที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งอำเภอ สื่อสารความรู้เรื่องสุขภาพแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนรับรู้เรื่องสุขภาพและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

6. สรุปบทเรียนที่ได้

1. ผู้บริหารทุกระดับต้องให้ความสำคัญ กำหนดให้เป็นตัวชี้วัดรายบุคคล และมีการประชุมติดตามความก้าวหน้าทุกเดือน เพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรค และวางแผนแก้ไขปัญหาย่างทันท่วงที

2. คณะกรรมการและทีมสหวิชาชีพผู้รับผิดชอบงานเข้าใจ เกณฑ์ชี้วัดเป็นอย่างดี เข้าใจแนวทางการพัฒนา มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ อยากร่วมพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

3. มีการกำหนดตัวชี้วัดงานรายบุคคล ส่งผลให้ผู้รับผิดชอบงานต้องวางแผนพัฒนางานของตนเองให้บรรลุตามตัวชี้วัดที่กำหนด
4. ความสามัคคีและความร่วมมือกันของ คปสอ. ปราสาท ทำให้มีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานควบคุมวัณโรค เช่น ด้านการส่งต่อ การติดตามเยี่ยมบ้าน การกำกับกรกินยา การติดตามผู้ป่วยจนหายขาด และนำผลงานมานำเสนอเพื่อติดตามความก้าวหน้าทุกเดือนในเวที คปสอ.
5. เจ้าหน้าที่ที่มีความจริงใจต่อเครือข่าย มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ ดูแลกันด้วยใจ และมีความจริงใจต่อเครือข่าย ส่งผลให้เครือข่ายรู้สึกอยากแบ่งปันให้ผู้อื่นบ้างจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
6. เครือข่ายทุกภาคส่วนมีความเข้มแข็ง และเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง และอยากร่วมพัฒนา อปท. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และยั่งยืน
7. ทีมสหวิชาชีพมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน แก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนางานตามมาตรฐานสถานบริการด้านวัณโรคให้บรรลุตามตัวชี้วัดร่วมกัน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในการพัฒนาอย่างยั่งยืน
8. สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 นครราชสีมา ใช้กระบวนการพัฒนามาตรฐานสถานบริการแบบเป็นพี่เลี้ยง ตั้งแต่ชี้แจงเกณฑ์ เกณฑ์การให้คะแนน ให้ลองประเมินตนเอง และประเมินมาตรฐานรอบแรกเพื่อพัฒนาระดับ หลังจากนั้น นิเทศติดตามอีกครั้งเพื่อชี้เป้า ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อพัฒนาระดับ และประเมินรอบสุดท้าย และสรุปให้ผู้บริหารรับทราบทุกครั้ง เพื่อรับทราบปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกัน เพื่อพัฒนามาตรฐานสถานบริการไปสู่มาตรฐานสถานบริการ ระดับ A ด้วยกัน